

Educatietrajecten als maatschappelijke oplossing voor kwetsbare inwoners van Noord-Brabant

Door Dr. Maurice de Greef en Drs. Marlon Poppelaars

Volgens de Multiple Deprivation Index (MDI) scoren een aantal Brabantse gemeenten hoog als het gaat om achterstanden (Blanken et al., 2016). Gemeenten als Helmond, Tilburg, Eindhoven, Roosendaal, Bergen op Zoom, maar ook Den Bosch, Breda, Rucphen, Oss en Cuijk zouden extra moeten investeren om achterstanden te verkleinen (Blanken et al., 2016). De afdelingen Educatie van de Brabantse ROC's faciliteren i.s.m. het programma 'Taal voor het Leven' van Stichting Lezen & Schrijven educatietrajecten om juist in deze en omliggende gemeenten in Noord-Brabant de kwetsbare volwassenen alsnog een kans te geven op participatie in de samenleving en de arbeidsmarkt. Deze rapportage geeft de resultaten weer van het onderzoek naar de impact en kwaliteit van deze trajecten.

Investing in opleiden om achterstanden te verkleinen

De achterstand in de Brabantse gemeenten betreft niet alleen zaken als woonomgeving, huisvesting en veiligheid, maar juist ook een achterstand op werk, inkomen, gezondheid of opleiding (Blanken et al., 2016). Er is dus ook sprake van een sociale achterstand. Volgens Blanken et al. (2016) is 30% van de Brabantse inwoners kwetsbaar. Landelijke cijfers bevestigen het beeld van kwetsbaarheid onder een grote groep inwoners. Volgens het CBS (2014a) kent Nederland nog steeds een groot percentage inwoners, dat uitgesloten is van sociale deelname aan de samenleving, te weten 15%. Dit zijn mensen, die in de meeste gevallen niet kunnen meedoen aan activiteiten, werk, maar ook minder contacten hebben in hun eigen omgeving. Volgens Bijl et al. (2011) komt het probleem van sociale ongelijkheid door het verschil in opleiding. Het verschil in opleidingsniveau veroorzaakt namelijk een kloof tussen hoog- en laagopgeleiden (Bijl et al., 2011). Dit effect zien we ook terug in onze werkloosheidscijfers. Volgens het CBS (2014b) is circa 77% van de werklozen laag- of middelbaar opgeleid. Een bijkomend probleem van mensen die sociale uitsluiting of uitsluiting van de arbeidsmarkt ervaren, is dat deze mensen onder andere de taal vaak niet voldoende meester zijn. Investering in educatietrajecten voor deze laag- en middelbaar opgeleiden zou deze problematiek en de bijbehorende kosten kunnen tegengaan.

Het Kellebeek College (onderdeel van ROC West-Brabant), Koning Willem 1 College, ROC De Leijgraaf, ROC Ter AA, ROC Tilburg en Ster College (onderdeel van Summa College) faciliteren jaarlijks educatietrajecten om juist de kwetsbare inwoners in de arbeidsmarktregio's Helmond-De Peel, Midden-Brabant, Noordoost-Brabant, West-Brabant en Zuidoost-Brabant alsnog toe te leiden naar werk, een opleiding of volwaardige participatie in hun eigen omgeving. Stichting Lezen & Schrijven ondersteunt deze trajecten middels haar programma 'Taal voor het Leven'. Vraag is of deze trajecten ook succesvol zijn.

Onderzoeksmethodiek

In het najaar van 2016 en in het voorjaar van 2017 is onder 338 deelnemers aan educatieve trajecten van de afdelingen Educatie van de Brabantse ROC's een vragenlijst afgenomen. Er zijn in principe 2 meetmomenten geweest, te weten: T⁰ in het najaar van 2016 en T¹ in het voorjaar van 2017. Tijdens de metingen zijn allereerst de socio-demografische kenmerken, zoals geslacht, nationaliteit, leeftijd, hoogste vooropleiding, aantal opleidingsjaren, het hebben van een diploma of een (vrijwilligers)baan in kaart gebracht (gebaseerd op onderzoek van Verté et al, 2007). Bij de meting is daarnaast gebruik gemaakt van de gevalideerde SIT-vragenlijst (Sociale Inclusie na Transfer) van De Greef, Segers en Verté (2010).

Vervolgens is onder 296 deelnemers tijdens een voor- en een nameting de Voortgangstoets Lezen van 'Taal voor het Leven' afgenomen (De Greef et al., 2015).

Ten slotte is er bij elk ROC een casestudy naar een succesvol project gedaan, dat zich richtte op een specifieke groep of specifiek thema. Deze casestudies zijn gerealiseerd door de organisatie van zes focusgroepen (waarbij zowel externe samenwerkingspartners als de betrokken professionals op het betreffende ROC zijn ondervraagd) in combinatie met interviews van de zes betrokken projectleiders (die bij het betreffende ROC werkzaam zijn). Aanvullend is een vertegenwoordiging van de directies van de 6 afdelingen Educatie van de Brabantse ROC's geïnterviewd. De zes casestudies zijn:

1. *Participatie door (werk)integratie (Kellebeek College van ROC West-Brabant)*

De gemeente Breda, de Atea-groep, Talitha Arise en het Kellebeek College bieden gezamenlijk taallessen en workshops aan gericht op participatie voor niet-westerse allochtonen die al langer in Nederland verblijven. Het is een fulltime programma en het is verplicht (dagelijks moet worden getekend voor aanwezigheid), waarbij naast de taallessen, deelnemers creatieve workshops en extra coaching krijgen om toegeleid te worden naar activiteiten en vrijwilligerswerk.

2. *Route 4 (Koning Willem I College)*

Jongeren van 17 jaar en ouder, die veelvuldig uitvallen bij het ISK (Internationale Schakelklas) worden via een intensief programma in samenwerking met Divers, De La Salle, Kring Kracht en WSD-groep alsnog toegeleid naar inburgering en het bijbehorende examen. Hierbij wordt ook zo snel mogelijk passend vervolgonderwijs of passend betaald werk gezocht. Daarnaast krijgen ze (peer)coaching van maatschappelijke samenwerkingspartners in de regio om te werken aan hun problemen, zoals schulden en krijgen ze ook de mogelijkheid om direct stage te gaan lopen en werkervaring op te doen.

3. *Intensieve inburgering (ROC De Leijgraaf)*

In samenwerking met de gemeente Oss wordt een intensieve inburgering (in plaats van slechts drie dagdelen) gefaciliteerd. Dit, zodat vooral jonge mensen (van 18 tot 30 jaar) snel vooruit kunnen. De deelnemers zitten nu in twee groepen ingedeeld op basis van hun leerbaarheid. Het uiteindelijke doel is door te kunnen stromen naar het MBO of hoger gekwalificeerd werk te vinden.

4. *Toeleiding naar Taal (ROC Ter AA)*

Eén van de belangrijkste knelpunten is de toeleiding van autochtone laaggeletterden naar taaltrajecten. In samenwerking met het werkbedrijf Senzer, wordt er via het diagnosecentrum een intake gedaan, waarin taal wordt meegenomen via inzet van de Taalmeter van Stichting Lezen & Schrijven. Als uit de diagnose laaggeletterdheid komt, worden ze doorverwezen naar een taaltraject. Dit omdat men constateert, dat een taalprobleem een barrière voor werk kan zijn.

5. *Ouderbetrokkenheid (ROC Tilburg)*

In samenwerking met basisschool De Regenboog en Aboe el-Chayr (scholen in de wijk Stokhasselt) volgen ouders van kinderen in groep 1 en 2 lessen in de ouderkamer op de school van hun kinderen. In die lessen oefenen ze hoe ze met hun kinderen kunnen communiceren, hun kind kunnen ondersteunen bij hetgeen ze op school op dat moment leren en krijgen ze materiaal mee waarmee ze thuis met de kinderen kunnen oefenen. Ook komen er zaken als rapporten, ouderavonden en dergelijke aan bod, zodat ze goed voorbereid in gesprek kunnen gaan met de leerkracht van de basisschool.

6. *Inburgeren en op weg naar werk, samenwerking tussen het Ster College, de sociale diensten van de Kempengemeenten en het Pius X-College (Ster College van Summa College)*

Samen met ISD De Kempen worden mogelijke inburgeraars getraceerd en doorwezen naar een intensief programma met als uiteindelijk doel toeleiding naar werk. Men biedt de deelnemers vijf keer per week les aan en daarnaast krijgen ze coaching om dagelijkse problemen op te lossen. De lessen worden gegeven op het Pius X-College waar veel van hun kinderen op school zitten. Dit om integratie en het samen leren met hun kind te bevorderen.

Deelnemers krijgen een betere plek in de samenleving en op de arbeidsmarkt

Vraag is of deelnemers aan de educatietrajecten op de Brabantse ROC's ook een betere plek in de samenleving krijgen. Uit tabel 1 wordt duidelijk, dat de trajecten er allereerst voor zorgen, dat het expliciete doel voor de meeste deelnemers wordt behaald. Een meerderheid van de deelnemers kan zijn of haar taalvaardigheden beter toepassen in de praktijk (73.8%). In vergelijking met de landelijke benchmark van 2012 (De Greef et al., 2012) is dit veel hoger (zie tabel 1). Evenals de resultaten op de overige variabelen van sociale inclusie (m.u.v. 'assertiviteit', 'afname sociaal isolement' en 'betaalde baan', waarvan het percentage deelnemers dat een toename ervaart vrijwel gelijk is).

Tabel 1: Percentage deelnemers met betrekking tot toename mate van sociale inclusie

Leercontext → Aantal deelnemers met toename sociale inclusie per variabele van sociale inclusie in % ↓	Trajecten Afdelingen Educatie Brabantse ROC's i.s.m. 'Taal voor het Leven'	Landelijk onderzoek 2012
Nationale Taalvaardigheden	73.8	58.2
Digitale Vaardigheden	51.5	51.4
Assertiviteit	49.8	54.2
Ontmoeten & ondernemen	53.1	48.8
Natuur- en sportactiviteiten	51.5	49.3
Afname sociaal isolement	42.1	45.1
Betaalde baan	16.8	19.5
Vrijwilligerswerk	27.7	21.4
Stage	18.9	7.3
Op zoek naar baan	35.3	19.8
Betaalde baan met begeleiding	17.8	14.3

De zelfperceptiemaat onder de respondenten blijkt een betrouwbare maat te zijn voor deze resultaten aangezien eerder onderzoek van De Greef et al. (2009) heeft aangetoond, dat door het zelf scoren van de beheersing van diverse vaardigheden de verwachte overschatting van de deelnemers uitbleef. Dezelfde scores door docenten (over de betreffende vaardigheden van de deelnemers) bleken namelijk veel hoger te zijn dan die van de deelnemers zelf. Daarnaast tonen Kok en Scholte (2013) door vergelijking van scores op de schalen van het SIT-instrument met scores op objectieve internationale taaltoetsen (Alamprese et al., 2011; Sabatini et al., 2011; Greenberg et al., 2011; Hock & Mellard, 2011) aan, dat de gemiddelde stijging van de test scores van deelnemers vergelijkbaar zijn. Hierbij is de hoogte van de scores op de objectieve internationale taaltoetsen vergeleken met de hoogte van de scores via het SIT-instrument.

Stijging op de participatieladder

Vanuit de landelijke overheid is in 2009 de "participatieladder" ingevoerd om te kijken of mensen een meer volwaardige participatie in onze samenleving kunnen verkrijgen (Terpstra, 2011). De treden van de participatieladder bestaan uit:

- Trede 1: Geïsoleerd
- Trede 2: Sociale contacten buitenshuis
- Trede 3: Deelname georganiseerde activiteiten
- Trede 4: Onbetaald werk
- Trede 5: Betaald werk met ondersteuning
- Trede 6: Betaald werk

Kijkend naar de educatietrajecten van de afdelingen van de Brabantse ROC's zien we dat circa 42% tot circa 53% van de deelnemers uit een isolementspositie is gekomen en dus van trede 1 naar trede 2 is gestegen (zie de scores voor de variabelen 'Afname sociaal isolement' en 'Ontmoeten & ondernemen' in tabel 1). Uit tabel 1 blijkt vervolgens, dat circa 52% van de mensen meer is gaan deelnemen aan georganiseerde activiteiten, zoals natuur- en sportactiviteiten en dus van trede 2 naar trede 3 is gestegen. Voor wat betreft de stijging naar trede 4, 5 of 6 zien we dat circa 28%

vrijwilligerswerk is gaan doen en dus naar trede 4 is gestegen. Ten slotte blijkt uit tabel 1 dat circa 18% van de deelnemers beter is gaan functioneren in of een betaalde baan met begeleiding heeft verkregen en is gestegen naar trede 5 en dat circa 17% van de deelnemers is gestegen naar trede 6, omdat ze een betaalde baan hebben verkregen of beter zijn gaat functioneren in een betaalde baan.

Trajecten behalen doel en zijn renderend

Om daarnaast in beeld te brengen of de technische taalvaardigheid van de deelnemers is verbeterd, is zoals eerder aangegeven de Voortgangstoets Lezen van 'Taal voor het Leven' afgenomen. Uit de resultaten van de leestoets blijkt, dat 58.4% van de deelnemers een betere leesvaardigheid krijgt. De vooruitgang onder de deelnemers blijkt significant te zijn (T-toets = -4.76, df=295 en $p < .00$). Het merendeel van de deelnemers blijkt in een relatief korte tijd (circa zes maanden) een betere taalvaardigheid te krijgen.

Op basis van een casestudy betreffende taaltrajecten van de gemeente Amsterdam heeft PWC in samenwerking met Stichting Lezen & Schrijven en de gemeente Amsterdam een model opgesteld om het rendement van haar taaltrajecten te berekenen (PWC, 2015). Ten slotte geven de resultaten van de maatschappelijke kostenbatenanalyse betreffende de leertrajecten van de afdelingen Educatie van de Brabantse ROC's aan, dat de gemiddelde maatschappelijke opbrengst circa € 585.788,- is. In dat opzicht lijken de maatschappelijke baten dus groter te zijn dan de gerealiseerde investeringen. De trajecten kunnen als renderend worden beschouwd.

Van participatie tot arbeidsmarkt

Uit de casestudies blijkt, dat vrijwel alle afdelingen educatie richten zich op mensen die zich moeilijk een plek in de eigen samenleving of de arbeidsmarkt kunnen toe-eigenen. Zowel laagopgeleiden als laaggeletterden lijken problemen te ervaren om een fijne plek in de samenleving of een passende baan te vinden. Vaardigheden als taal, rekenen en digitale vaardigheden zijn hierbij van belang. Het verbeteren van deze vaardigheden zorgt ervoor, dat mensen juist beter functioneren in de maatschappij. De afdelingen Educatie van de Brabantse ROC's zien voor zichzelf een opdracht om deze mensen te ondersteunen middels leertrajecten. Men werkt aan empowerment van inwoners, door aan de benodigde competenties te 'sleutelen'. Dit kunnen brede taal- of rekentrajecten zijn, maar het kunnen ook specifieke trajecten zijn toegespitst op een thema (zoals ouderbetrokkenheid) of een doelgroep (zoals jongeren vanaf 18 jaar die geen plek in het initieel onderwijs kunnen vinden). Een betrokken professional bij de casestudies geeft dit als volgt weer: "*Daarstraks vroeg je ook wat jij het mooiste zou vinden aan het einde van het project, en dat vind ik heel mooi. De kinderen zitten hier. Nu zitten de ouders hier en die begrijpen elkaar nu veel beter als het gaat over onderwijs. Ze kunnen veel beter met elkaar communiceren daarover en dat merk ik. Dat is wel heel mooi*" (CS2¹).

¹ CS2 verwijst naar het nummer van de casestudy. CS staat voor Casestudy, E staat voor Expertinterview en PL staat voor Projectleiderinterview. Daarnaast wordt het nummer van het betreffende project toegevoegd.

Naast taalverwerving wordt duidelijk, dat de meeste projecten zich expliciet richten op het verkrijgen van die plek in de samenleving of de toeleiding naar werk. In een aantal gevallen ziet men het vinden van werk als onderdeel van 'inburgeren' in de samenleving. In veel gevallen is het verkrijgen van een betaalde baan wenselijk, maar is voor deze 'kwetsbare groep' het actief deelnemen aan vrijwilligerswerk al een mooi resultaat. De doorstroom naar het beroepsonderwijs en het behalen van een diploma lijkt voor de meeste deelnemers een mooie doelstelling. Al wordt duidelijk, dat men bij een aantal trajecten daar nog in de beginfase zit. Deze 'kwetsbare groep' moet hard werken om op een goede manier te kunnen deelnemen aan het beroepsonderwijs. Maar kansen liggen er zeker. Sommige trajecten geven daarnaast expliciet de ruimte aan de deelnemers om hun talenten te verkennen en te kunnen ontplooiën, omdat ze daar eerder door externe omstandigheden de kans niet toe kregen. Dat wordt duidelijk het volgende citaat van een professional: *"Ja sowieso zie ik de groei van de jongeren zelf. Van als je kijkt hoe ze binnen zijn gekomen en waar dat ze nu zijn. Dat ze nadenken over wat ze willen, wat ze kunnen, dat ze weten van dit is de kant, dit zijn de mogelijkheden die ik heb, eigenlijk van alles, vooral hun groei eigenlijk"* (CS1).

Opbrengsten reiken verder dan de deelnemer alleen

Onderzoek van De Greef, Verté en Segers (2012) toonde aan, dat het leren van volwassenen niet alleen een impact heeft op henzelf, maar ook op hun omgeving. Dat blijkt ook nadrukkelijk uit de casestudies van de afdelingen Educatie van de Brabantse ROC's.

Impact op het functioneren van de deelnemer

Allereerst worden de deelnemers zelfredzamer. Deelnemers krijgen het gevoel erbij te horen en er toe te doen. Ze durven eerder het heft in eigen handen te nemen, worden vrijer en krijgen meer zelfvertrouwen. Vaak krijgen ze ook een beter beeld van zichzelf en kunnen ze betere keuzes maken. In een aantal gevallen zetten deelnemers een stap, die ze eerder niet durfden te maken. Of zoals verwoord door een professional van de casestudies: *"Dan ga ik toch zeggen de mensen die deelnemen aan het project. Dat is uiteindelijk waar je het met zijn allen voor doet. De stralende gezichten met het doel zich goed te laten integreren. Dus echt puur de mensen waar het om draait"* (CS2).

Impact op de levensdomeinen en stijging op de participatieladder

In termen van de gemeentelijke participatieladder, zien we dat mensen een trede stijgen. Ze komen bijvoorbeeld uit een isolement, krijgen nieuwe sociale contacten of vriendschappen of gaan deelnemen aan georganiseerde activiteiten. In een aantal gevallen gaat dit verder en wordt men toegeleid tot de arbeidsmarkt en verlaat men de 'uitkeringspositie'. Soms doordat men ook doorstroomt naar het beroepsonderwijs. De opbrengsten van deze trajecten is ook van invloed op andere levensdomeinen. Neveneffecten zijn dat men door de juiste begeleiding tijdens het leren uit de schulden komt of gezondheidswinst boekt. In deze trajecten gaat het verder dan het sec aanleren van kennis, vaardigheden of competenties, maar spreekt men van coaching om een

beter te kunnen functioneren in het dagelijks leven. Een professional van de casestudy sluit hierbij aan: *"We begeleiden ze natuurlijk naar vrijwilligerswerk en we laten ze ook nadenken van och wat past bij jou, wat wil je graag en waar wil je graag naartoe, waar zie je jezelf over een jaar staan, zeg maar"* (CS3).

Impact op de omgeving

Ook de omgeving van de deelnemer blijkt te profiteren van de opbrengsten van de leertrajecten. Een mooi voorbeeld is het traject, waarbij ouders les krijgen op de school van hun kinderen en dichterbij het leerproces van hun kinderen komen te staan en uiteindelijk hun kinderen daarin beter kunnen ondersteunen. Een traject van ouderbetrokkenheid zorgt er daarnaast voor, dat uiteindelijk de kinderen op school beter gaan presteren. Of zoals een professional uit een casestudy verwoordt: *"Ook als je kinderen naar school gaan. Ik denk dat het voor de ouders ook heel fijn is dat ze bij rapportgesprekken en bij dergelijke zijn. Dat ze dat goed kunnen volgen, dat maakt ook dat hun leven hier succesvol wordt"* (CS6).

Daarnaast blijkt uit trajecten ouderbetrokkenheid, dat naast het verbeteren van het contact met het kind het contact met de leerkracht van het kind verbeterd wordt. Maar ook de werkomgeving kan profijt hebben van de ontwikkelingen die de volwassen deelnemer aan een leertraject doormaakt. Een ondernemer krijgt beter ontwikkelde werknemers, waardoor ze beter kunnen functioneren op de werkvloer en hopelijk langer en beter inzetbaar zijn voor de betreffende organisatie. Behoud van een baan kan in deze gevallen een neveneffect zijn van een leertraject.

Probleem van de deelnemer is een kans voor de samenleving

De deelnemers, die deelnemen aan de leertrajecten van de afdelingen Educatie van de Brabantse ROC's zijn in de meeste gevallen kwetsbare deelnemers die het zelf niet (optimaal) kunnen redden in de samenleving. In veel gevallen zijn het mensen die problemen op meerdere vlakken ervaren. Ze hebben bijvoorbeeld schulden, zijn niet actief op de arbeidsmarkt en ervaren dagelijks problemen in hun communicatie met anderen. Dat kunnen kleine praktische problemen zijn in gesprekken met het eigen kind, maar ook psychische problemen, zoals een professional uit een casestudy het verwoordt: *"De meeste mensen hebben helemaal geen diploma, ze zijn weinig tot niet geschoold in eigen land. Veel vluchtelingen (...) die hier naartoe gekomen zijn om politieke redenen maar waar dat het kind nog in het land van herkomst woont. Waar dat ze ook veel gedoe mee hebben en verdriet. Het zijn mensen met veel psychische problemen, financiële problemen en het allerbelangrijkste is taal voor de analfabeten. En dat merk je nu in de praktijk waar ze allemaal tegenaan lopen is paperassen van de gemeente noem maar op, ze kunnen niet lezen, ze komen mee naar school en hoe kwetsbaar die doelgroep is"* (CS3).

Alle trajecten richten zich in ieder geval op mensen van 18 jaar of ouder, die niet meer kunnen deelnemen aan het initieel onderwijs en waar toch nog ontwikkelkansen liggen. Dat kunnen zowel autochtonen als allochtonen zijn. Een algemene deler is, dat deze mensen taalproblemen ervaren of laagopgeleid zijn. Uitzondering vormen hoogopgeleide mensen die op latere leeftijd in

Nederland zijn komen wonen. De casestudies tonen aan, dat de groep per traject divers is en dat het zowel voor de docent als de organisatie een uitdaging is om gelijktijdig een analfabeet als iemand op niveau A2 les te geven. Toch ziet men in alle casestudies deze diversiteit van de doelgroep en de multiproblematiek (die de doelgroep zelf ervaart) eerder als een kans dan een bedreiging. De meeste professionals zien het als een kans voor de samenleving om deze mensen te kunnen ondersteunen in het eigen maken van nieuwe competenties, zodat ze wel een plek in de samenleving of op de arbeidsmarkt krijgen.

Balanceren tussen vraag en aanbod

In de meeste gevallen blijken de afdelingen Educatie van de Brabantse ROC's flexibel en wendbaar te zijn, doordat ze snel een aanbod kunnen doen op een vragende partij. Dat kan een gemeente zijn, maar ook een leerwerkbedrijf, een sociale dienst of een basisschool. Uitgaande van een groep deelnemers met een specifieke vraag proberen ze altijd een passend leeraanbod te ontwikkelen. Een leeraanbod, dat vaak in een korte tijd kan worden afgenomen. Daarnaast blijven de afdelingen Educatie van de Brabantse ROC's een aanbod te doen voor de individuele deelnemer. Naast het feit, dat er soms vanuit een (mogelijke) groep een leervraag wordt gesteld, staat vrijwel altijd het individu voorop. De individuele leervraag krijgt bijna altijd een antwoord in het leertraject. Of dat nu een leervraag van een ouder, laaggeletterde of een werknemer is. Een professional van een casestudy geeft dit heel duidelijk aan: *"Is de vraag van de groep nu digitaal (...), dan kunnen wij 10 lessen digitale vaardigheden doen. Dan doen we 10 lessen digitale vaardigheden. Die vraag hebben ze" (E2).*

Ondanks dat de meeste afdelingen Educatie van de Brabantse ROC's streven naar zo hoog mogelijke resultaten en goede producten (in de vorm van leertrajecten), wordt bij vrijwel elke casestudy duidelijk, dat het proces voorop staat. Het leren van volwassenen en met name 'kwetsbare volwassenen' vergt een zorgvuldige begeleiding en het moet een constructief proces zijn om ervoor te zorgen, dat bijvoorbeeld negatieve leerervaringen naar de achtergrond verdwijnen. Het 'leren leren' en stap voor stap nemen van eigen verantwoordelijkheid vraagt om een uitgebalanceerd proces, waarbij de deelnemer ervaart dat hij of zij vooruit gaat en daadwerkelijk het geleerde kan toepassen in zijn of haar eigen praktijk, oftewel zoals een professional van een casestudy zegt: *"Door vanaf het begin een stuk verantwoordelijkheid bij de deelnemer neer te leggen. Op het moment dat je als docent constateert dat er bepaalde probleemgebieden zijn op het vlak van leren leren, dan moet je daar extra aandacht aan besteden" (PL4).*

De kunst van het combineren in de praktijk

Uit de casestudies blijkt, dat de praktijk van de deelnemer leidend is. Ondanks dat de vraag voor een leertraject soms gesteld wordt vanuit een andere opdrachtgever dan de deelnemer zelf (zoals een gemeente, een basisschool of een sociale dienst) staat het verbeteren van de leef- en werksituatie van de deelnemer centraal. Om die reden organiseert men meer en meer een

combinatietraject. Dit is een traject, waarin de deelnemer op meerdere inhoudelijke onderdelen en in verschillende vormen wordt begeleid. De deelnemer krijgt bijvoorbeeld tijdens de taallessen taalopdrachten, die gelieerd zijn aan het vinden van een betaalde baan (zoals het schrijven van een sollicitatiebrief) en wordt daarnaast extra gecoacht in zijn privé-situatie om iets aan zijn schulden te kunnen doen. Dit wordt geïllustreerd door het volgende citaat van een professional van de casestudies: *"Kijk deze mensen zijn laag of niet geschoold, dus er zijn weinig werkgevers die daar op zitten te wachten dus ik denk echt wel dat ze een hulp nodig hebben. Niet in de vorm van workshops, hoe schrijf je een sollicitatiebrief, ja dan worden ze alsnog niet aangenomen zeg maar, maar wel bijvoorbeeld hoe kunnen wij ervoor zorgen bijvoorbeeld dat een heftruckchauffeursdiploma, -certificaat of een rijbewijs wat je nodig hebt voor heel veel banen, of een schoonmaakcertificaat. Dat we ze daarbij helpen"* (CS3).

De uitdaging voor de afdelingen Educatie van de Brabantse ROC's zit hem in het feit, dat elk leertraject uit een flexibele methodiek bestaat, aangezien de groepen heterogeen zijn. Zoals al eerder aangegeven, is de doelgroep divers en ervaren ze verschillende problematieken en functioneren ze op verschillende niveaus. In de meeste groepen zitten deelnemers van verschillende taalniveaus (meestal variërend van alfabetisering tot A2) en hebben deelnemers meerdere problemen (zoals woonsituatie, schulden of gezondheidsproblemen). Aangezien in een groot aantal gevallen andere privé-zaken overheersend zijn in het leven van de 'kwetsbare deelnemer' ontkomt men er niet aan om ook daar tijd en aandacht aan te besteden. Uit de casestudies blijkt, dat er dan ook juist ruimte komt om te leren en nieuwe vaardigheden, kennis en competenties eigen te maken. Een professional van de casestudies licht dit als volgt toe: *"Het gaat erom dat en eh, een cursist in een, een passend traject geplaatst wordt. Dus de leerbaarheid moet ge-, getoetst worden, de taalniveaus, maar ook de motivatie en de achtergrondinformatie eh moet aan bod komen. Dus ja. Dat"* (PL2).

De noodzaak tot flexibiliteit zorgt ervoor, dat de docent vaak kiest voor een afwisseling tussen werkvormen en leermaterialen. Die variatie zit hem in het afwisselen tussen zelfstandig en groepsgericht werken, het gebruik van creatieve werkvormen en extra coaching tijdens of na het leertraject. Daarnaast wordt in de meeste onderzochte casestudies gebruik gemaakt van digitaal leren, waarbij de deelnemers in de meeste gevallen zelf aan de slag gaan met ondersteuning van een docent of vrijwilliger. Volgens een professional van de casestudies gaat dat als volgt: *"Ja, eigenlijk, ik start de les wel klassikaal, gaan bespreken, oefenen en daarna gaan we in groepjes uiteen, want er zijn verschillende niveaus en dan ondersteunen ze voornamelijk bij het lezen en het spreken"* (CS3).

Duurzame expertise met vrijwillige ondersteuning

Vrijwel elke afdeling Educatie van de Brabantse ROC's hecht zeer veel waarde aan een sterke professional. Een 'doorgewinterde' docent, die op vrijwel elke leervraag op een juiste manier beantwoordt, is het 'unique selling point'. Zoals eerder aangegeven vindt men het proces belangrijk en dan met name het leerproces dat de deelnemer samen met de docent aangaat. De

docent probeert tijdens het leerproces een vertrouwensband op te bouwen met de deelnemer, maar zorgt er wel voor dat hij of zij niet alles overneemt. Bij de meeste casestudies heeft de docent oog en persoonlijke aandacht voor de deelnemer en zijn of haar mogelijkheden en grenzen. De kracht van de docent zit hem in het feit, dat hij of zij de verantwoordelijkheid voor het uiteindelijke resultaat teruglegt bij de deelnemer. Het autonome handelen van de deelnemer staat dan voorop. Dit kan echter pas gebeuren als de docent de deelnemer zo weet te motiveren en enthousiasmeren, dat hij zelf actief aan de slag wil gaan. Volgens een professional van de casestudies is de selectie van de juiste docent hierbij van groot belang: *"De intermenselijke competentie in de Wet BIO staat er niet voor niks in, hè. Ik moet dus mensen hebben die gewoon snappen dat deze mensen het moeilijk hebben en dat die zich gedwongen voelen om naar school te gaan en dan is het eerste wat we moeten doen, we moeten die weerstand breken en pas dan gaan ze leren"* (CS3).

In vrijwel alle casestudies doet de docent dit niet alleen. Hij of zij krijgt ondersteuning van een vrijwilliger. Maar in alle trajecten is het wel duidelijk, dat de vrijwilliger de docent niet kan vervangen. De docent zorgt voor een goede diagnose van de leervraag, zet het leertraject uit en instrueert vervolgens ook de vrijwilliger over wat zijn of haar rol tijdens het leerproces van de deelnemer is. In de meeste gevallen biedt de vrijwilliger de mogelijkheid om extra taaloefeningen of -opdrachten te doen. Soms buiten en soms in de groep, zoals een professional uit de casestudies aangeeft: *"Soms hebben we er toch een vrijwilliger bij. Het heeft soms ook te maken met de complexiteit van de groep. Ik zei al dat het Nederlands en Rekenen was. Daarnaast ook nog de ondersteunende digitale vaardigheden en dat allemaal vanaf niveau 0 tot niveau 2F. Dus als je toevallig de pech hebt, dat al de smaakjes en al de kleurtjes erin zitten, dan heb je het (...) als docent meer dan hard te verduren"* (CS4). Evenals voor de docent zijn voor de vrijwilliger luisteren, sympathie en doorzettingsvermogen belangrijke competenties om het leerproces van de deelnemer te kunnen begeleiden. In sommige gevallen heeft de vrijwilliger ook een andere taak, zoals het tolken als een deelnemer het Nederlands nog niet voldoende eigen heeft gemaakt of het ondersteunen van praktische dagelijkse dingen.

Aan de slag met gedreven partners in alle levensdomeinen

De verscheidenheid aan casestudies laat zien, dat de afdelingen Educatie van de Brabantse ROC's samenwerken met partners uit alle levensdomeinen. Voorbeelden zijn:

- werk: sociale dienst, sociale werkvoorziening, leerwerkbedrijf.
- zorg: GGD, wijkteams, ziekenhuis.
- welzijn: vluchtelingenwerk, welzijnsorganisatie.
- wonen: woningcorporatie
- cultuur: bibliotheek

Het belang van deze samenwerking wordt door deze professional van de casestudies als volgt gedefinieerd: *"En ik denk ook dat als je gaat kijken in de taalhuisconstructies, al de samenwerkingsverbanden die er op dit moment in de regio zijn opgericht, gaat het elke keer over*

het stukje triage en hoe komt iemand die zich aanmeldt op de juiste plek. Wat is de beste setting?" (CS4).

Uiteraard is de samenwerking met de gemeente in de meeste gevallen intensief, omdat deze vaak een opdrachtgever is. Naast het feit, dat voor veel groepen deelnemers zichzelf aanmelden, verloopt bij de onderzochte casestudies de werving meestal via de samenwerkingspartners, zoals de ouders via de basisschool van de kinderen, de potentiële werknemers via het werkbedrijf en de inburgeraars via de gemeente. In de meeste gevallen lopen de aanmeldingen goed en soms zijn er in een korte tijd wachtlijsten ontstaan. Uitzondering is de werving van autochtonen voor taaltrajecten. Bij een aantal regio's komt dit op gang, omdat ze bijvoorbeeld een communicatiebureau in de armen hebben genomen of de Taalmeter van Stichting Lezen & Schrijven hebben ingezet. Samenwerking met partners als Stichting Lezen & Schrijven kan ervoor zorgen, dat ook deze groep wellicht sneller en beter bereikt wordt. Twee uitzonderlijke samenwerkingspartners zijn het Taalhuis en het MBO. Het Taalhuis is in de meeste gevallen een vrij jonge en nieuwe organisatie, waar potentiële deelnemers binnen kunnen komen met een leervraag en vervolgens doorverwezen kunnen worden naar een leertraject van onder andere de afdeling Educatie van een ROC. Ondanks de mogelijkheid van een intake in het Taalhuis, verkiezen de meeste afdelingen Educatie van de Brabantse ROC's ervoor om na doorverwijzing alsnog een zorgvuldige intake te doen op het ROC en dit evenals de extra begeleiding en nazorg zelf te faciliteren. In de meeste gevallen is de samenwerking goed te noemen. Toch blijkt bij een enkele regio er nog sprake te zijn van een samenwerking die nog uitgekristalliseerd moet worden en waarbij doorverwijzing en terugkoppeling van informatie met het ROC nog niet goed genoeg verlopen.

Ten slotte wordt duidelijk, dat het MBO één van de meest uitdagende samenwerkingspartners is. In een aantal gevallen proberen de afdelingen Educatie van de Brabantse ROC's samen te werken met de MBO's om voor een aantal deelnemers een doorlopende leerlijn te realiseren, zodat men soepel kan integreren in het beroepsonderwijs. Echter blijkt, dat dat nog niet optimaal verloopt. Het is niet vanzelfsprekend dat deelnemers die in de 'Educatie' starten automatisch kunnen doorstromen naar het beroepsonderwijs. Dit is daarentegen wel echt een nadrukkelijke wens voor de nabije toekomst, zoals een professional van de casestudies verwoordt: *"We hebben commitment in het MT, dus op ROC-niveau, managementteam, dat we dit willen gaan doen. Dat het belangrijk is en dat iedereen dat wil. We zijn dus bezig met het maken van een kleine beleidsnotitie, waarin dat verwoord staat. Wij vinden dat leerlingen van het ISK en inburgering (want daar hebben we het met name over) door moeten kunnen stromen naar het beroepsonderwijs, niveau 1, 2, 3, 4. Dat hebben we gedaan en we zijn nu bezig om vanuit het loopbaancentrum, waar één van onze docenten de rol van coördinator heeft gekregen, daadwerkelijk de bemiddeling op gang te brengen"* (E6).

De samenwerking blijkt bij vrijwel alle casestudies goed te verlopen. Dit ondanks het feit, dat de 'opstarttijd' voor een project vaak vrij kort is. Als er een opdracht komt om een bepaalde groep een leertraject aan te bieden dan moet men ook vaak snel aan de slag. Dat betekent dat binnen

afzienbare tijd de deelnemers moeten kunnen deelnemen aan een leertraject (dat soms nog ontwikkeld moet worden). Bij de meeste casestudies geeft men dan ook aan, dat flexibiliteit en creativiteit in het operationaliseren van een aanbod de sleutels tot succes zijn. Hierbij blijft oog voor de doelgroep voorop staan en probeert men vooral daadkrachtig te werk gaan. Men is in de meeste gevallen gedreven om een zo goed mogelijk leertraject voor de doelgroep te realiseren, zoals deze professional van de casestudies aangeeft: *"Het is heel erg belangrijk om iets te hebben met de doelgroep en dat dat een innerlijke gedrevenheid is. Betrokken zijn, maar eh, moet wel een goede balans zijn. Inhoud, maar ook eh betrokkenheid"* (E5).

In veel gevallen is er dan ook een intensieve samenwerking, waarbij de lijnen kort zijn. Dit omdat men snel moet handelen en in veel gevallen direct moet 'doen' in plaats van 'praten over'. Vertrouwen en gelijkwaardigheid zijn naast doortastendheid en bevlogenheid kernwoorden voor de samenwerking. Hierbij geeft men aan, dat bestuurlijk draagvlak uit de betreffende regio of gemeente en indien nodig financiële ondersteuning de kans op succes wel vergroten. Een aandachtspunt voor de toekomst is wel, dat als men succes heeft dat dit vaker en beter bekend mag worden gemaakt. Het is blijkbaar niet 'eigen' om het succes te vieren en aan anderen te laten zien. Dit zou echter wel helpen om een doorstart en continuïteit van een project mogelijk te maken.

Kwaliteit van educatie als sleutel tot succes

Uit de casestudies wordt duidelijk dat kwaliteit een belangrijk uitgangspunt is voor het werk, dat de afdelingen Educatie van de Brabantse ROC's realiseren. Hierbij staat met name hun expertise en ervaring in het snel en daadkrachtig ontwikkelen van leertrajecten voor een heterogene doelgroep met afstand tot de arbeidsmarkt en diverse problemen op andere levensdomeinen (wonen, zorg, arbeid en welzijn) voorop. Reden dat ze daar goed in zijn, is vooral het team van docenten, dat in staat is om in een korte tijd maatwerk te realiseren voor verschillende deelnemers in groepen. Hierbij is de ondersteuning van vrijwilligers een meerwaarde en kan ervoor zorgen, dat de deelnemer sneller en intensiever leert en zijn of haar praktijksituatie kan verbeteren, zoals deze professional van de casestudies aangeeft: *"De vrijwilliger is buiten de groep en de docent kan zeggen van ik heb hier twee mensen die hier nu bepaalde onderdelen toch wat meer bijgeschoold worden. Nou, die gaan een lokaal ernaast zitten met de vrijwilliger en hij of zij gaat ze dan bijwerken op die punten. Of er is een taalcoach die zegt van ik ga met NT2'er de stad in, ik ga een keer rondlopen"* (E2).

Het snel schakelen in een netwerk in de eigen regio zorgt ervoor, dat scholing dichtbij de deelnemers georganiseerd kan worden en dat men met vertrouwen de verantwoording kan nemen om met en voor partners passende leertrajecten te realiseren. Uitdaging hierbij is om de mogelijkheid van een doorlopende leerlijn te kunnen aanbieden en de samenwerking met het MBO sterker te maken en te intensiveren, waardoor toeleiding naar een vervolgopleiding sneller en vaker mogelijk wordt.

Educatie als maatschappelijke oplossing voor kwetsbare inwoners

Zoals eerder aangegeven is nog steeds een groot deel van de Brabantse inwoners kwetsbaar. 30% van de Brabantse inwoners kan niet optimaal functioneren in onze samenleving (Blanken et al., 2016). Sociale initiatieven zijn noodzakelijk om deze inwoners een betere plek in hun omgeving te geven. Pas dan zullen de eerder gesignaleerde achterstanden in gemeenten als Helmond, Tilburg, Eindhoven, Roosendaal, Bergen op Zoom, maar ook Den Bosch, Breda, Rucphen, Oss en Cuijk verkleind kunnen worden. De afdelingen Educatie van de Brabantse ROC's investeren daarom in leertrajecten voor mensen die problemen ervaren in hun functioneren in de samenleving en op de arbeidsmarkt. Uit het onderzoek blijkt dat allereerst circa 74% van de deelnemers de taal beter kan toepassen en daarnaast lijkt circa 58% een betere technische leesvaardigheid te krijgen. Ook ervaart circa 40% tot 55% een betere plek in de samenleving te krijgen na deelname aan een leertraject naast 15% tot 35% van de deelnemers, die een betere arbeidsmarktpositie krijgen. Naast deze ervaren vooruitgang blijken de trajecten ten slotte renderend te zijn.

De kracht van deze trajecten zit hem in het feit, dat de trajecten er niet alleen op gericht zijn om de participatie van de deelnemers te vergroten maar ook (indien mogelijk en wenselijk) de toeleiding naar een baan of een vervolgopleiding te stimuleren. Deze trajecten bestaan dan veelal uit een gecombineerde methodiek, waarbij met name het verbeteren van de praktijk van de deelnemer voorop staat. De vraag van de deelnemer is in de meeste gevallen leidend en de individuele leervraag staat centraal tijdens een kwalitatief hoogwaardig leerproces. De drijvende kracht achter de kwaliteit van deze leertrajecten is veelal de goed geoutilleerde docent met ondersteuning van een getrainde vrijwilliger, die in afstemming met andere samenwerkingspartners uit andere levensdomeinen (zoals werk, wonen, zorg en welzijn) de intake, begeleiding en nazorg van het leertraject verzorgen. In samenwerking met Stichting Lezen & Schrijven is er een samenwerkingsverband met de diverse Taalhuizen ontstaan, waardoor toeleiding van deelnemers nog beter kan verlopen. Daarnaast zijn instrumenten als de Taalmeter van Stichting Lezen & Schrijven ondersteunend aan de werving van nieuwe (autochtone) deelnemers.

De afdelingen Educatie van de Brabantse ROC's lijken in samenwerking met Stichting Lezen & Schrijven dus mensen (die problemen ervaren in de samenleving en op de arbeidsmarkt) te kunnen toeleiden naar leertrajecten. Deze trajecten blijken voor het merendeel succesvol te zijn en toe te werken naar een betere taalbeheersing, plek in de samenleving en arbeidsmarktpositie.

Referenties

Alamprese, J.A. et al. (2011). Effects of a structured decoding curriculum on adult literacy learners' reading development. *Journal of Research on Educational Effectiveness*, 4, (2): pp. 154-172.

Bijl, R., Boelhouwer, J., Cloin, M. & Pommer, E. (2011). *De sociale staat van Nederland 2011*. Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau.

- Blanken, M., Dagevos, J., Smeets, R., Smulders, M., Vermeulen, P. & Vinckx, K. (2016). *Sociale veerkracht in Brabant*. Tilburg: PON en Telos.
- CBS. (2014a). *Nederland presteert bovengemiddeld op thema's Europa 2020*. 07-06-2014. <<http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/dossiers/eu/publicaties/archief/2014/2014-4058-wm.htm>>.
- CBS (2014b). *Beroepsbevolking; Geslacht en Leeftijd*. 07-06-2014. <<http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?VW=T&DM=SLNL&PA=71738NED&D1=22,26&D2=0&D3=0&D4=a&D5=31,36,41,46,51,60,65,I&HD=140304-1009&HDR=T,G4&STB=G2,G1,G3>>.
- De Greef, M., Hanekamp, M., Segers, M., Verté, D. en Lupi, C. (2012). *Leren in verschillende contexten*. 's-Hertogenbosch: CINOP.
- De Greef, M., Segers, M., Nijhuis, J., Lam, J-F., Van Groenestijn, M., Van Hoek, F., Van Deursen, A.J.A.M., Bohnenn, E. & Tubbing, M. (2015). The development and validation of testing materials for literacy, numeracy and digital skills in a Dutch context. *International Review of Education* 61 (5), 655 - 671.
- De Greef, M., Segers, M. & Verté, D. (2010). Development of the SIT, an instrument to evaluate the transfer effects of adult education programs for social inclusion, *Studies in Educational Evaluation* (36), 42 - 61.
- De Greef, M., Segers, M., Verté, D., De Greef, R. & Meulenbrug, J. (2009). *Leren voor Leven een eigen plek in het dagelijks leven*. Velp: Spectrum CMO Gelderland.
- De Greef, M., Verté, D. & Segers, M. (2012). Evaluation of the outcome of lifelong learning programmes for social inclusion: a phenomenographic research. *International Journal of Lifelong Education*. DOI: 10.1080/02601370.2012.663808.
- Greenberg, D. et al. (2011). A Randomized Control Study of Instructional Approaches for Struggling Adult Readers. *Journal of Research on Educational Effectiveness*, 4, (2): pp. 101-117.
- Hock, M.F. & Mellard, D.F. (2011). Efficacy of learning strategies instruction in adult education. *Journal of Research on Educational Effectiveness*, 4, (2): 134-153.
- Josten, E. (2010). *Minder werk voor laagopgeleiden?* Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Kok, L. & Scholte, R. (2013). *Rendement van cursussen voor laaggeletterden*. Amsterdam: SEO Economisch Onderzoek.
- PWC. (2015). *Het rendement van taaltrajecten: casus gemeente Amsterdam*. Amsterdam: PWC.
- Sabatini, J.P. et al. (2011). Relative effectiveness of reading intervention programs for adults with low literacy. *Journal of Research on Educational Effectives*, 4, (2): 118-133.
- Terpstra, A. (2011). *Implementatie en gebruik Participatieladder*. Den Haag: Vereniging van Nederlandse Gemeenten.
- Verté, D., De Witte, N. & De Donder, L. (2007). *Schaakmat of aan zet? Monitor voor lokaal ouderenbeleid in Vlaanderen*. Brugge: Uitgeverij Van den Broele.